
До вершин Кобзаревого генія

(Рецензія на посібник О. Куцевол «Вивчення життя і творчості Великого Кобзаря через художню рецепцію літературної шевченкіани».
– Вінниця : ТОВ «Консоль», 2013. – 256 с.)

До 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка в перед'ювілейні місяці на Вінниччині, як, напевно, і в багатьох інших областях України, вийшла ціла низка окремих видань і статей літературознавчого та літературно-краєзнавчого змісту, присвячених поету, серед них і навчально-методичний посібник науковця, професора кафедри української літератури Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського Ольги Куцевол «Вивчення життя і творчості Великого Кобзаря через художню рецепцію літературної шевченкіани». Видання адресоване вчителям та учням загальноосвітніх навчальних закладів, а також студентам філологічних спеціальностей. Метою посібника, як зазначає автор у передньому слові, є акцентація на висвітлення життя і творчості Т. Шевченка через призму художньо-біографічних та художньо-документальних джерел літературної шевченкіани.

Публікацій такого узагальнюючого змісту й обсягу, як ця книжка, у нашій методичній науці не так уже й багато. Частіше зустрічаємо рекомендації стосовно використання одного-двох художніх творів під час

вивчення життєпису програмового письменника. Ольга Куцевол обрала значно складніший шлях, вирішивши охопити у своєму посібнику чи не весь масив поетичної, прозової та драматичної шевченкіани, ще й долучаючи до нього витвори образотворчого мистецтва. Автор наголошує на тому, що емоційне сприйняття літературного твору на уроці надто багато важить, тож уміле залучення на цьому етапі різножанрової шевченкіани допомагатиме словесникові вибудовувати уроки як особливе свято думок і почуттів, формування в уяві учнів живого й близького їм образу митця слова. При цьому, зазначає Ольга Куцевол, педагоги та їхні вихованці мають можливість розширити герменевтичне коло навчально-діалогічної взаємодії в системі «Шевченко – учитель – учень – письменник, автор художнього твору про поета», що теж важливо в процесі повноцінного засвоєння літературного матеріалу на уроці.

Автор застерігає, що пропонований нею шлях недоречно було б абсолютизувати з ряду причин і зокрема з тієї, що чимало творів про Т. Шевченка, виданих у різні часи і в різних політичних системах, містять

незрідка неправдиві оцінки, мають недостатній рівень науковості та інші вади й помилки, отже, учитель повинен враховувати все це, готуючись до занять.

Пропонована методика використання творів про Т. Шевченка на уроках літератури не переобтяжена подробицями та деталями, не виглядає громіздкою, ускладненою, як це буває часом у подібних працях. Щоб переконатися в цьому, варто навести бодай один приклад. Але перед цим скажемо кілька слів про композицію видання. Складається вона з п'яти розділів, присвячених основним періодам життя і творчості Т. Шевченка.

Отож у третьому розділі «Період «Трьох літ» (1843–1847 рр.)» автор пропонує звернути увагу дев'ятикласників на справді унікальний, вражаючий часовий відрізок творчого шляху Кобзаря – осінь і початок зими 1845 року, що є апогеєм його поетичного злету або, як висловився Є. Сверстюк, «роком високого сонця України». Учні довідуються, що 10 жовтня Т. Шевченко завершує поему «Єретик», 16 жовтня – поему «Невольник», 21 жовтня – поему-містерію «Великий льох», 13 листопада – поему «Наймичка», 18 листопада – поему «Кавказ», 14 грудня – послання «І мертвим, і живим...», 17 грудня – поезію «Холодний яр», 19 грудня – цикл «Давидові псалми», 20, 21, 22 грудня – вірші «Маленькій Мар'яні», «Минають дні, минають ночі...» та «Три літа» і нарешті 25 грудня – знаменитий «Заповіт».

Щоб збагнути цей стрімкий політ Шевченкового генія, якнайглибше відчутти вулканне кипіння поетової душі, Ольга Куцевол рекомендує звернутися до відповідних сторінок романів О. Іваненко «Тарасові шляхи», В. Дарди «Переяславські дзвони», В. Шевчука «Син волі», Л. Смілянського «Поетова молодість», віршів Б. Степанюка, А. Малишка, П. Воронька, Д. Луценка та інших, щедро цитує ці сторінки, таким чином відчутно допомагаючи вчителям захопити старшокласників безсмертним спадком Кобзаря.

Було б іще краще, на нашу думку, у недалекому часі видати хрестоматію кращих творів про Т. Шевченка, тоді б посібник, про який зараз іде мова, міг би бути методичним додатком до неї. Адже вчителям літератури, особливо сільським, знайти сьогодні переважну більшість творів, зібраних і названих у посібнику Ольгою Куцевол, просто неможливо. Бібліотеки наші вкрай бідні на українську літературу.

Відмітною позитивною рисою рецензованого посібника є критичне ставлення його автора до рекомендованої літератури. Кожного разу за потреби Ольга Куцевол зауважує поверхові чи помилкові судження, замовчування важливих сутностей, упередженість оцінок, нічим не підкріплені твердження, домисли й легенди, пов'язані здебільшого з наявністю жорсткої цензури в Україні радянської доби, збіднюваного підходу до тлумачення явища Шевченка як селянського поета в кожусі й баранячій шапці, а якщо ні – то зосередженістю уваги на Шевченковому класовому гніві й ненависті до гнобителів, на його атеїзмі тощо. Довго живуть і деякі легенди, нині спростовані шевченкознавством, але які свого часу потрапили до художніх творів: зустріч І. Сошенка з молодим Т. Шевченком у Літньому саду в Петербурзі, чого насправді не було; малюнок «Пушкін у труні», зроблений начебто молодим Тарасом; викуп поета з кріпацької неволі царською родиною (грошовий внесок не був вирішальним); благоговіння Т. Шевченка перед В. Белінським (нічим не підкріплена вигадка).

Або ще: радянське шевченкознавство, справедливо зауважуючи гостре несприйняття Т. Шевченком особи російського письменника й журналіста О. Сенковського, який не визнавав української мови, замовчувало його відгук на видання «Кобзаря» 1840 року, у якому він один із перших у Росії визнає Шевченків величезний талант. Ось ці рядки: «Коли Пушкін помер, усі мудрі мужі приклали палець до чола й запитали себе: чи є на Русі поет? Довго думали вони [...] й нарешті вирішили [...] є такі поети: часом доходять до нас чудові пісні, відрадні явища, які мають на собі відбиток безсумнівного обдарування. До таких явищ належить «Кобзар» пана Шевченка [...].

Якою б мовою він не писав, він – поет. Він уміє відчувати й висловлювати почуття своїм вправним віршем; на кожному творі його лежить печать поезії, яка йде прямо до серця».

Таких цікавинок у посібнику знаходимо чимало, але, зрозуміло, не вони є чимось головним у ньому. Варто відзначити передусім той значний обсяг творів, рекомендованих Ольгою Куцевол для використання на уроках з вивчення життя і творчості Кобзаря: це сотні поетичних творів зокрема. Який український поет протягом півтора століття після смерті Т. Шевченка не мріяв і не прагнув хоч якось доторкнутися до освяченої народною любов'ю постаті митця! Серед цього огрому віршованого матеріалу потрібно було авторці вибрати цінніше в художньому плані, таке, що й сьогодні будить думки й почуття. Зробити це було нелегко, але Ольга Куцевол впоралася з таким завданням, хоча охопити все вартісніше в цьому все ж невеликому за обсягом посібнику не було можливості. Тож помічаємо відсутність у тексті імен О. Олеся, М. Вороного, Б. Грінченка, О. Самійленка, Д. Павличка, В. Сосюри, П. Тичини... Проте більшість їх названа у списку використаної літератури.

Не забуто в книжці і про представників зарубіжного письменства, палких шанувальників творчості Кобзаря.

Ольга Куцевол радить подеколи деталізувати розповідь про автора твору, присвяченого Т. Шевченкові, чи історію цього твору, обставини його появи, і це справді іноді необхідно робити, залежно від мети уроку, рівня підготовки класу, регіону, у якому розташована школа тощо. Так, наприклад, цікаво читати розлогі роздуми автора посібника про місце роману З. Тулуб «В степу безкраїм за Уралом» у літературній шевченкіані й наведені тут місткі висловлювання відомих літературознавців про цей твір, зокрема М. Жулинського: «Роман Зінаїди Тулуб – одне з найвидатніших явищ художньої шевченкіани. Цей твір і досі широко популярний завдяки високохудожньому зображенню складної та величної постаті геніального поета, мислителя, художника, гуманіста».

Посібник виданий за сприяння Вінницької обласної державної адміністрації та Вінницької обласної ради; наклад його складає тисячу примірників, і сьогодні ним користуються в кожній шкільній бібліотеці та в інших книгозбірнях Вінниччини. Будемо сподіватися, що міне небагато часу і це вкрай необхідне видання вийде вдруге і вже для всієї України.

А. М. Подолінний,

кандидат філологічних наук, професор,
член Національної спілки письменників України,
заслужений діяч культури України
м. Вінниця